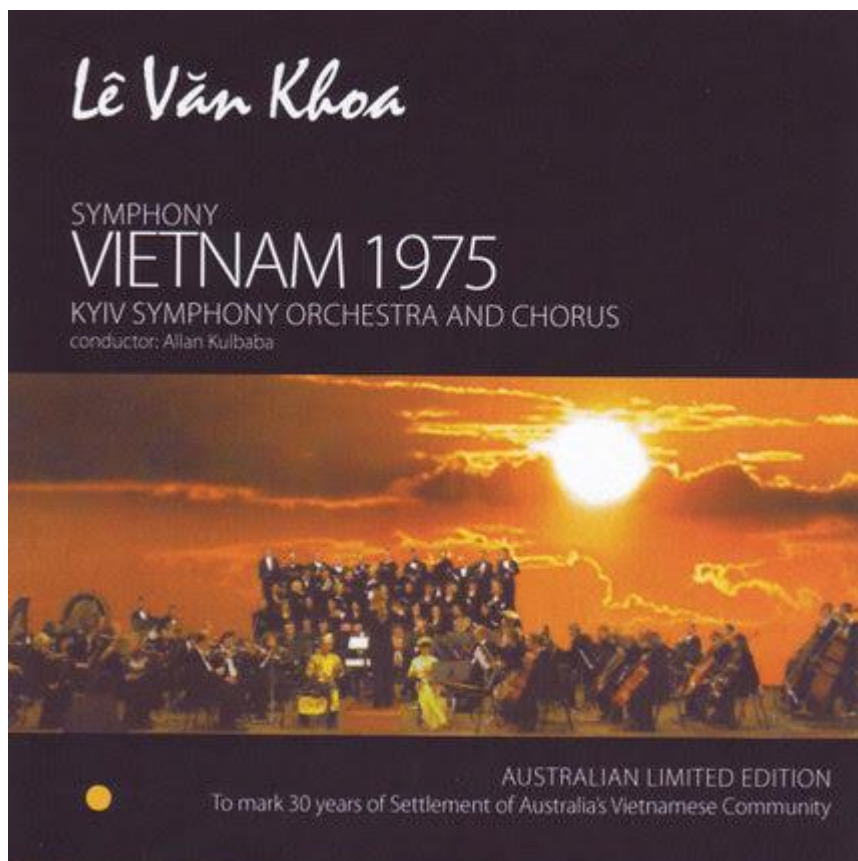

Nhạc sĩ Lê Văn Khoa, người chép sử Việt bằng âm nhạc

Tuấn Khanh

Gửi di sản VNCH nói dài đến ngày mai

Rất nhiều nghệ sĩ Việt Nam sau khi định cư ở nước ngoài đã rơi vào trầm uất và bế tắc trong sự nghiệp sáng tác. Tha hương là cú sốc có khi kéo dài đến tận cuối đời mà không ai có thể chia sẻ với ai. Sức sáng tạo như chôn sâu ở quê nhà, mà mỗi lần ngẫm đến, chỉ là tiếng thở dài. Nhà văn Mai Thảo có nói nhiều về điều này, trong tập *Ta thấy hình ta những miếu đền* (Văn Khoa xuất bản, 1989) với những chất chứa đầy tâm trạng như vậy.

*Muốn rơi nước mắt khi tàn mộng
Nghĩ đất vô cùng giá Tự Do.*

(Thơ Xuân Đất Khách)

Nhạc sĩ Lê Văn Khoa – một trong những trí thức lớn của miền Nam – đã rời quê hương ra đi và mang trong tim đầy sự tuyệt vọng như vậy. Thế nhưng sau 1975, khi định cư ở Hoa Kỳ, ông chỉ chững một thời gian, rồi sau đó gượng lại, viết và dựng những tác phẩm âm nhạc không ngừng nghỉ, thậm chí vét cả tiền dành dụm tuổi già

để thực hiện các bản giao hưởng kể lại câu chuyện lịch sử của một nước Việt Nam tự do.

Cuộc trò chuyện tại căn nhà riêng của ông ở Nam California lúc ông sắp mừng sinh nhật lần thứ 90, vào Tháng Tư 2023, mỗi lúc càng mang lại cảm giác bất ngờ khi được ông kể về con đường đi một mình, lặng lẽ, với những nhọc nhằn không biết nói với ai. Khi hỏi ông về việc vì sao cô đơn và gắng sức làm gì, khi ông có thể nghỉ ngơi như mọi người tỵ nạn khác, sống trong tự do và an phận ở đất Mỹ, ông nói trong cái nhìn nghiêm nghị: “Tôi muốn đời sau phải biết về một Việt Nam đã có như vậy, tôi không muốn quê hương mình bị quên lãng, dù đã bị cướp mất”.

Nhạc sĩ Lê Văn Khoa (ảnh: MK)

Duyên nợ Việt Nam – Ukraine

Sự cô đơn của nhạc sĩ Lê Văn Khoa, khi nhìn lại, dường như chính là cơ hội để ông mở cánh cửa ra thế giới mới bên ngoài, để âm nhạc của ông được vinh danh, tỏa ra trên thế giới.

Là nhạc sĩ viết cho nhạc cụ, với các thể loại trình tấu phương Tây không mấy quen thuộc với người Việt, nên nhạc sĩ Lê Văn Khoa ít khi được các trung tâm ca nhạc của người Việt hải ngoại mời đến. “Đa số người Việt chọn nghe nhạc đơn giản, ngay cả khi ca sĩ hát với bè đi kèm cũng có người không thích”, nhạc sĩ Lê Văn Khoa kể về chuyện một nhạc sĩ nhờ ông hòa âm, khi nghe có tiếng hát bè, đã đề nghị bỏ vì “khó nghe quá”.

Không thể dùng tác phẩm mình cho các trung tâm âm nhạc thương mại, cũng không thể bỏ tiền ra làm CD vì chi phí đắt đỏ, mà lại chưa biết có ai mua, ông chỉ còn biết

đội thời. Các tác phẩm của ông leo dần đến khoảng 600 bài nhưng chỉ nằm trên giấy.

Năm 1995, nhân cột mốc 20 năm mất miền Nam, nhiều hoạt động văn hóa được tổ chức. Nhạc sĩ Lê Văn Khoa – người Việt Nam duy nhất viết nhạc giao hưởng đang tự nạn trên đất Mỹ – đã được phía chính phủ Mỹ mời tham gia biểu diễn. *Symphony 1975* mà ông ấp ủ viết trong suốt 10 năm được đưa cho Pacific Symphony Orchestra ở California. Buổi biểu diễn đầu tiên ra mắt *Symphony 1975* đã nhận được rất nhiều lời khen ngợi trên các tờ báo lớn của Mỹ.

Mong ước của nhạc sĩ Lê Văn Khoa là ghi âm và phát hành *Symphony 1975*, với sự trình diễn của Pacific Symphony Orchestra. Tuy nhiên khi nghe chi phí cho dàn nhạc trong ba ngày ghi âm đã là \$120,000 thì ông hiểu mọi chuyện không đơn giản. “Đó chỉ mới là tiền của nhạc công, chỉ huy, còn tiền ghi âm, mix và ra CD vẫn chưa tính đến,” ông Khoa kể lại.

Cuối cùng, có người giới thiệu ông đến dàn nhạc Kyiv Symphony Orchestra And Chorus của Ukraine. Đây là một dàn nhạc lớn, thường đi trình diễn trên thế giới nên khi ông Khoa gửi tác phẩm và đề nghị thực hiện thì họ có vẻ do dự. Bởi lúc đó, cái tên Lê Văn Khoa còn quá mới mẻ và nhạc giao hưởng sáng tác bởi người Việt chưa có chỗ đứng trên khán phòng thế giới.

Nhạc sĩ Lê Văn Khoa viết một bức thư tâm tình, nói rõ ý nguyện của ông về việc thực hiện bản giao hưởng cho một nước Việt Nam Cộng Hòa đã mất. Bản giao hưởng được trình bày là câu chuyện lịch sử của một dân tộc, với bảy phần – *Dẫn nhập, Đám rước, Hội hè, Trăng rằm, Trong đêm thâu, Trên biển cả, Ca ngợi tự do* – mô tả một Việt Nam bình an cho đến khi có biến cố, và rồi người người phải ra biển để tìm tự do.

Bức thư đã khiến nhạc trưởng Kyiv Symphony Orchestra And Chorus là Alla Kulbaba xúc động. Ông Khoa được nhận lời và đề nghị gửi tổng phổ và phân phổ đến Ukraina. Vào buổi tập thử đầu tiên, hầu hết nhạc công cũng như bà nhạc trưởng Kulbaba đều bất ngờ trước những gì một người Việt Nam viết ra lại đẹp và tinh tế đến vậy. Bà Alla Kulbaba phải thốt lên: “Nhạc của Lê Văn Khoa thật tinh vi, đầy xúc động, rất mực nhân hậu thân thiết”.

“Qua tác phẩm “Symphony Vietnam 1975”, Lê Văn Khoa chứng tỏ ông là nhà viết đại tấu khúc tài năng, khi khéo léo dùng thể loại Tây phương nhưng đặt trên căn bản làn điệu Việt Nam”. Đó là những gì mà dàn nhạc Kyiv Symphony Orchestra And Chorus nhận định và đồng ý thực hiện ngay các tác phẩm của nhạc sĩ Lê Văn Khoa, mà *Symphony 1975*, với chi phí chỉ \$40,000... chỉ bằng một phần ba con số ban đầu được biết.

Dàn giao hưởng Úc đón nhận tiếng vỗ tay tán thưởng không ngừng, sau khi dứt chương trình của nhạc sĩ Lê Văn Khoa (Ảnh: Lê Văn Khoa)

Sau đó, Lê Văn Khoa còn đến Ukraine nhiều lần, lúc để ghi âm, lúc theo lời mời. Những tác phẩm của ông đều được dàn nhạc xin tổng phổ để họ có thể lại biểu diễn cho dân chúng Ukraine nghe. Ý chí và tinh thần dân tộc của nhạc sĩ Lê Văn Khoa được các nhạc sĩ và Bộ Văn hóa Ukraine kính trọng. Đáp lại, nhạc sĩ Lê Văn Khoa còn viết tặng cho Ukraine một tác phẩm giai điệu Việt Nam, sử dụng nhạc cụ Bandura.

Tác phẩm này được trân quý đến mức nó được chính thức đưa vào Thư viện Viện nghiên cứu âm nhạc Ukraine, và được chọn là tác phẩm dạy trình tấu trong các nhạc viện.

Bandura là một nhạc cụ cổ truyền của Ukraine. Trong giai đoạn Nga Xô chiếm đất nước này, văn hóa Ukraine bị hủy diệt. Cây đàn Bandura thậm chí trở thành “nạn nhân” khi bị phế bỏ. Khi Liên Xô sụp đổ, Ukraine đã làm mọi cách khôi phục và quốc tế hóa nhạc cụ này. Món quà của nhạc sĩ Lê Văn Khoa gửi tặng đã đáp đúng vào tâm nguyện của dân tộc Ukraine.

Trong cuộc trò chuyện với Saigon Nhỏ, nhạc sĩ Lê Văn Khoa kể rất nhiều về duyên nợ kỳ lạ của người Việt và Ukraine, qua âm nhạc. Khó mà kể hết ở đây. Chỉ biết rằng trong trái tim tự do của những con người thuộc hai dân tộc cách nhau hàng ngàn dặm, đã có một điểm chung nào đó, khiến mọi thứ tự nhiên đến và tự thôi thúc nối kết với nhau. Có lẽ hiếm có nơi nào như Ukraine, khi chính phủ nước này đồng ý giao dàn Quân lễ nhạc Phủ Tổng thống Ukraine cho ông Lê Văn Khoa dàn dựng lại bài Quốc ca Việt Nam Cộng Hòa như một sự trân trọng với tinh thần yêu nước của một người nhạc sĩ Việt Nam.

Một người Việt Nam

Sinh ngày 10 Tháng Sáu 1933, nhạc sĩ Lê Văn Khoa xuất thân từ đất Cần Thơ. Có lối nói chuyện thật thà, giọng trầm ấm hiền lành đầy chất nguyên quán, ông Khoa đưa nhóm phóng viên Saigon Nhỏ chúng tôi đến với con người của ông, hiền hiện

từ nhiều góc cạnh: Một người liêu lĩnh ra biển, một nhà nhiếp ảnh có những góc nhìn khác biệt, một nhà giáo dục ân cần và một người viết nhạc – viết ra những tác phẩm cao quý, ngay cả trước khi được học nhạc.

Một người Việt Nam (ảnh: Tuấn Khanh)

Ông Lê Văn Khoa là người đa tài và làm đến nơi đến chốn những gì ông chạm tới. Ông từng đoạt một lần hai giải thưởng sáng tác âm nhạc toàn quốc năm 1953 và giải văn học nghệ thuật toàn quốc. Ông cũng một nhiếp ảnh gia xuất sắc từng đoạt ba giải thưởng toàn quốc trong ba năm liên tiếp giữa thập niên 1960. Ông cũng là người đứng ra sáng lập Hội Nhiếp Ảnh Nghệ Thuật năm 1968 tại Nam Việt Nam.

Nhiếp ảnh gia Lê Văn Khoa là người Việt Nam đầu tiên có hình ảnh triển lãm tại Quốc Hội Hoa Kỳ. Từ năm 1976 đến 1977, khi chưa quay lại được với âm nhạc, ông là giáo sư dạy môn nhiếp ảnh tại Đại học Salisbury State College ở tiểu bang Maryland.

Với vai trò nhạc sĩ, ông Lê Văn Khoa tham gia viết hòa âm cho những nhạc phẩm của các nhạc sĩ cùng thời: Văn Phụng, Phạm Duy, Cung Tiến, Phạm Đình Chương, Lê Thương... Ông cũng viết nhiều ca khúc, với phong cách đậm nét giai đoạn 1950-1960.

Trong những năm tháng tỵ nạn hiu quạnh ở đất Mỹ, người nhạc sĩ quê Tây Đô luôn nghĩ đến những gì thuộc về văn hóa và di sản Việt Nam Cộng Hòa phải được nối dài đến ngày mai. Ông viết rất nhiều ca khúc cho thiếu nhi, chuyển tải làn điệu quê hương và ý thức con người của một quốc gia độc lập có cội nguồn. Ở Mỹ, ông xuất bản tập *Hát Cho Ngày Mai* gồm 24 ca khúc ngắn, đầy tính giáo dục và ước mơ.

Trong những tập nhạc khác, ông viết cả phần piano, như: *Nhạc Việt Mến Yêu, Dân Ca Việt Nam, Gọi Nhớ, The Beautiful Bamboo*; và nhiều sáng tác về *Thánh Ca Cơ Đốc* và *Thánh Ca Nhi Đồng*. Trong những năm tháng mà giới nghệ sĩ Việt ở Mỹ chỉ kiếm sống, và dùng hết khả năng của mình để kiếm sống, thì gần như duy nhất nhạc

sĩ Lê Văn Khoa là người dồn tất cả mọi tinh lực của đời mình để góp lại cho một ngày mai của người Việt tự do.

Việt Nam, Việt Nam... là tiếng luôn đi trước mọi hành động của nhạc sĩ Lê Văn Khoa. Năm 2013, khi cho ấn hành tổng tập về cuộc đời của mình dày hơn 700 trang, ông được gợi ý rất nhiều mỹ từ và vinh danh... nhưng cuối cùng, tựa cuốn sách được ông chọn là *“Lê Văn Khoa, một người Việt Nam”*. Ông luôn tự hào những gì mình làm được dưới hai chữ Việt Nam. “Mình viết ra những âm thanh Việt Nam mà họ thích trình diễn là một hãnh diện chung cho người Việt”, đó là câu nói của ông, được giáo sư dạy guitar cổ điển ở San Jose Đặng Đình Quảng kể lại.

Nhận định về nhạc sĩ Lê Văn Khoa, nhà văn Phạm Phú Minh viết: “Từ sau 1975, tỵ nạn tại Hoa Kỳ, nhạc sĩ Lê Văn Khoa trong cuộc sống mới đã không bao giờ rời bỏ cái nền tảng gốc gác cùng trách nhiệm của mình đối với miền đất tổ từ đó mình đã ra đi”. Còn ông Phạm Kim Vinh, với tư cách sáng lập viên và Tổng thư ký của Hội Phổ Biến Văn Hóa Việt Nam tại Hoa Kỳ, nhận định về Lê Văn Khoa: “Ngay từ phút đầu tiên đặt chân lên xứ người, ông Lê Văn Khoa đã không bỏ phí một phút nào trong cuộc chiến trường kỳ của ông là dùng khí giới văn hóa để tranh đấu một lúc trên ba mặt trận: *Chống cộng sản, bảo vệ danh dự của người Việt Nam, và tích cực đóng góp vào việc xây dựng một nền văn hóa Việt Nam thuần túy và nhân bản.*”

“Khí giới văn hóa” mà ông Lê Văn Khoa dùng là các chương trình nhạc Việt Nam dưới hình thức trình diễn hay giảng dạy, là những buổi diễn thuyết về văn hóa Việt Nam, là các cuộc triển lãm ảnh nghệ thuật... Ước muốn cao nhất của Lê Văn Khoa là trình bày cho người nước ngoài biết những nét đặc biệt của văn hóa Việt Nam mà công cụ lợi hại nhất là âm nhạc.

Symphony 1975 và ngôn ngữ âm nhạc phi biên giới của nó vang vọng ở mọi nơi và được cảm thấu về nỗi đau của một quốc gia đã bị bôi xóa. Năm 2005, khi biểu diễn tại Úc với ban đại hòa tấu và hợp xướng Royal Melbourne Philharmonic, khán phòng 1,500 người đã phải chứa đến 2,000 khách. Khi chấm dứt *Symphony 1975*, khán giả đứng lên vỗ tay không ngớt trong gần năm phút, khiến nhạc trưởng Andrew Wailes phải ra hiệu cho dàn nhạc chơi lại phần chót *Ca Ngợi Tự Do* để đáp ứng thịnh tình khán giả. Ngày hôm sau, sự kiện dàn nhạc giao hưởng Úc lần đầu tiên trong 150 năm hoạt động biểu diễn tác phẩm giao hưởng của một người Việt đã trở thành tin tức vang dội trên các tờ báo lớn.

Lê Văn Khoa bước vào âm nhạc như một người chạy vượt rào, và luôn như vậy. Ông kể, lúc nhỏ khi còn đang đi học đàn, ông đã tập sáng tác một bài độc tấu piano và đưa cho cô giáo Wallace, một người Mỹ, xem. Bà nhìn qua rồi cười nói, “em chép của ai vậy?”. Khoa nói “đây là sáng tác của em”, sau đó ông đàn cho bà nghe. Đó là một tác phẩm hoàn toàn mang âm hưởng Việt Nam. Cô giáo sửng sốt và sau đó đi nói với mọi người về việc cô phát hiện một cậu học sinh nhỏ có khả năng sáng tác như một thần đồng.

Gắn bó với miền Nam, và gắn liền với một thể chế tự do, khi buộc phải ra đi, trong lòng ông luôn có nỗi nhớ quay quắt. Đó là lý do những tác phẩm của ông luôn để lại những mệnh đề của tương lai. Trong bài *Nếu Có Ai Hỏi Em*, ông viết:

“Nếu có ai hỏi em: Em là người nước nào?”

*Em sẽ xin thưa rằng:
Em là người Việt Nam trong máu xương,
Hồn linh em, gan, ruột em, óc, tim,
Từng tế bào: Đây Việt Nam!
Vì quốc biển ly hương
Nhưng sẽ có, có ngày về nước em!”*

Trong bài *Mơ Về Quê Tôi*, nhạc sĩ Lê Văn Khoa gửi hết tâm tình về một quê hương ngày mai có thể quay về, mặc dù giấc mơ đó ông chỉ đành có thể gửi lại cho đời sau:

*“Người mơ ngày mai tươi sáng
Quê hương tan hết áng mây sầu
Ngày đó toàn dân hát vang bài ca
Đây tự do thiết tha
Nước này hết thương đau luôn an hòa”*

Nói về nhạc sĩ hay con người đa tài Lê Văn Khoa, chỉ đôi dòng thì không thể diễn tả hết sự kỳ diệu mà ơn trên đã ban cho dân tộc Việt Nam một tài năng như vậy. Tài năng đó không chỉ tỏa sáng ở quê nhà trong những điều kiện làm việc tốt nhất, mà ngay khi buộc phải tha hương, ông vẫn là tấm gương lớn cho những công dân Việt Nam Cộng Hòa đi tìm tự do, về một bài học lớn rằng quốc gia có mất nhưng dân tộc vẫn phải còn.

Với nhạc sĩ Lê Văn Khoa, bất cứ khi nào còn mang trách nhiệm một công dân, tức vẫn còn mang một niềm hy vọng về ngày mai cùng những điều áp ứ. Thời gian có thể bào mòn cuộc đời nhưng nó chỉ làm sắc bén hơn tinh thần và ý chí của nhạc sĩ Lê Văn Khoa trong những nghịch cảnh, đồng thời lại làm đầy đặn hơn di sản mà ông để lại cho cộng đồng người Việt, cùng với niềm kiêu hãnh mà ông không bao giờ cho phép mình đánh mất.

Tuấn Khanh

Chuyển Đến: Vui Nguyen khuhoictnctneworleans@gmail.com

www.vietnamvanhien.org

VIỆT NAM VĂN HIẾN

www.vietnamvanhien.info

TỦ SÁCH VĂN HIẾN VỚI HƠN 8800 TÁC PHẨM